

Expert meeting Marcel Spierts: Wat Werkt bij Samenlevingsopbouw.

Tijdens het leeratelier Veerkracht en Onmacht in Gemeenschappen verzorgde Marcel Spierts, onafhankelijk onderzoeker en publicist op het terrein van samenlevingsopbouw en sociaal werk, een inhoudelijke bijdrage over de vraag Wat Werkt bij Samenlevingsopbouw. Zijn bijdrage was gebaseerd op het Wat Werkt-dossier Samenlevingsopbouw van Movisie, waaraan hij meewerkte. Daarnaast is de bijdrage verdiept met inzichten uit recent afgeronde publicaties over democratie, zeggenschap en sociale veerkracht.

Het Wat Werkt-dossier is tot stand gekomen op basis van uitgebreid literatuuronderzoek naar nationale en internationale kennis over samenlevingsopbouw, met een focus op onderzoek vanaf het jaar 2000. Het dossier is omvangrijk en bevat vooral casestudy's, er is relatief weinig onderzoek dat het concrete handelen van opbouwwerkers of de ervaringen van bewoners systematisch analyseert. Toch laat het dossier zien dat er een stevige en groeiende kennisbasis bestaat over samenlevingsopbouw. Het dossier is bedoeld om professionals te ondersteunen bij hun handelen in de praktijk, bij het onderbouwen van keuzes richting opdrachtgevers en samenwerkingspartners, en bij het legitimeren en verantwoorden van hun werk naar buiten toe.

Doelen

In het dossier staat een boommetafoor centraal, uitgewerkt in een infographic. In het hart van deze metafoor bevinden zich drie kerndoelen die volgens Spierts historisch én actueel de kern vormen van samenlevingsopbouw. Het eerste doel is het versterken van sociale cohesie en sociaal kapitaal. Deze focus past binnen een langere Nederlandse traditie van pacificatie en het zoeken naar sociale orde. Het tweede doel betreft capaciteitsontwikkeling en sociaal leren. Samenlevingsopbouw gaat altijd gepaard met leerprocessen, zowel individueel als collectief. Mensen leren zich te organiseren, verantwoordelijkheid te nemen en samen invloed uit te oefenen op hun leefomgeving. Educatie en bewustwording zijn daarom van oudsher belangrijke onderdelen van het opbouwwerk. Het derde doel is democratie en zeggenschap, een thema dat volgens Spierts steeds urgenter wordt. Het gaat hierbij om het versterken van de stem van burgers, met name van mensen in kwetsbare of gemarginaliseerde posities, en om het ontwikkelen van vormen van maatschappelijke democratie naast de formele, representatieve democratie.

Internationale benaderingen

Om goed te begrijpen hoe samenlevingsopbouw wordt vormgegeven, zijn drie internationaal gangbare benaderingen uiteengezet. In Nederland worden deze vaak door elkaar worden gebruikt. Community Development richt zich op het (her)ontwikkelen van gebieden en voorzieningen, Community Building legt de nadruk op onderlinge relaties en ontmoeting, en Community Organizing focust op machtsopbouw, collectieve belangenbehartiging en politieke zeggenschap. Deze benaderingen overlappen in de praktijk, maar volgens Spierts is het belangrijk dat professionals expliciet analyseren welke benadering in een specifieke context het meest passend en nodig is.

Vakmanschap

Een belangrijk onderdeel van het Wat Werkt-dossier is het onderscheid tussen twee vormen van vakmanschap. Sociaal-agogisch vakmanschap betreft het dagelijks handelen van de opbouwwerker: relationeel werken, ondersteunen, confronteren, afstemmen en timing. Politiek-strategisch vakmanschap gaat over het beïnvloeden van de context waarin het werk plaatsvindt, zoals beleid, opdrachten en institutionele verhoudingen. Spierts benadrukt dat dit politieke en strategische handelen geen bijzaak is, maar een essentieel onderdeel van het vak. Zonder deze strategische component bestaat het risico dat opbouwwerkers gereduceerd worden tot uitvoerders van vooraf vastgestelde beleidsdoelen.

Aan de basis van het vak liggen een aantal werkzame factoren die in onderzoek steeds terugkeren. Daarbij gaat het onder meer om informaliteit, het benutten van talenten en hulpbronnen van bewoners, het bevorderen van zelforganisatie en leiderschap, ruimte voor verschil en conflict, het versterken van handelingsvermogen, en het bouwen aan coalities en netwerken. Afhankelijk van de gekozen strategie binnen samenlevingsopbouw verschuiven de accenten tussen deze factoren, maar ze blijken in vrijwel alle contexten betekenisvol.

Democratisch professionalisme

Spierts neemt de aanwezigen vervolgens mee in het concept van democratisch professionalisme. Democratische professionals delen macht, taken en kennis met burgers, in plaats van uitsluitend als expert op te treden. Spierts betoogt dat opbouwwerkers bij uitstek zulke democratische professionals zijn, vaak zonder dit expliciet zo te benoemen. Juist in een tijd waarin het vertrouwen in instituties onder druk staat en de kloof tussen burgers en overheid groeit, vervult samenlevingsopbouw een cruciale rol in het versterken van maatschappelijke democratie. Dit gebeurt zowel door het faciliteren van ontmoeting en dialoog tussen burgers onderling als door het herstellen van relaties tussen burgers en instituties.

Aan de hand van historische voorbeelden uit de jaren negentig laat Spierts zien hoe opbouwwerkers toen al moesten laveren tussen gemeentelijke opdrachten en bewonersbelangen, in een context van opkomend neoliberal beleid en New Public Management. In wijken in Amsterdam, Eindhoven en Deventer wisten opbouwwerkers ruimte te creëren voor bewonerszeggenschap door strategisch te onderhandelen, lokale initiatieven te ondersteunen en beleidsdoelen te verbinden aan leefwereldvragen. Deze ervaringen illustreren een spanning die volgens Spierts nog altijd actueel is: die tussen de logica van de activerende verzorgingsstaat en de professionele logica van het sociaal werk.

In de discussie met deelnemers werd deze spanning sterk herkend. Opbouwwerkers benoemden het gevoel voortdurend te moeten schipperen tussen beperkte tijd en middelen, hoge verwachtingen en te weinig structurele investering. Tegelijkertijd werd onderstreept dat juist het zoeken van coalities, het beïnvloeden van beleid en het zichtbaar maken van bewonersstemmen onderdeel zijn van het vak. Er werd ook kritisch gereflecteerd op de neiging om samenlevingsopbouw te versmallen tot afzonderlijke methodes, terwijl de kracht van het werk juist ligt in de samenhang tussen relationeel, strategisch en democratisch handelen.

De bijeenkomst maakte duidelijk dat samenlevingsopbouw draait om het versterken van menselijke relaties, handelingsvermogen en democratische betrokkenheid. Dat vraagt om vakmanschap, reflectie, samenwerking en de bereidheid om het politieke karakter van het werk expliciet te erkennen.